

NOI TRACII

BULETIN CIRCULAR TRACOLOGIC
al CENTRULUI DE STUDII ISTORICE DE LA VENETIA
Secretariatul de redacție: MILANO, via Larga 11

*Tracii sunt neamul cel mai numeros
și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor [Herodot]*

DIRECTOR - FONDATOR: Prof. Dr. JOSIF CONSTANTIN DRAGAN - REDACTOR : PROF. MANOIL HAIVAS

AL DOILEA CONGRES INTERNATIONAL DE TRACOLOGIE

(București, 4-10 Septembrie 1976)

Antichitatea poate furniza științei domeniului noi de cercetare, obligându-i pe savanți să-și recunoască păcatul unor grave omisiuni. Un atare domeniu nou este *tracologia*, până mai ieri o vastă *terra incognita*, abia întrezărită de câțiva pionieri temerari ai științei.

Izvoarele antice au furnizat suficiente temeuri pentru ca lumea modernă să-și dea seama de importanța Tracilor. Totuși, răspândirea lor pe o vastă arie și dăinuirea lor, sub felurite nume, până astăzi au rămas mult timp nevăzute, ceea ce explică de ce abia în secolul al XIX-lea încep studiile de tracologie, iar primul Congres internațional de tracologie s-a ținut acum patru ani.

Nu e desigur nevoie să arătăm de ce ne interesează pe noi Românii, viața, obiceiurile, limba, cultura materială și spirituală a Tracilor din care descindem direct. Pasivitatea pentru cunoașterea antichității trace a depășit, în țara noastră, granițele cercetării academice și universitare de strictă specialitate, difuzându-se în cercuri largi, printre oameni de toate vârstele și cu profesii cele mai diferite.

Salutând inițiativa Academiei de Științe Sociale și Politice de la București de a organiza cel de-al doilea Congres Internațional de tracologie în țara care este locul de naștere al celei dintâi mari civilizații euro-

pene, și care îi păstrează, îmbogățite, tradițiile, credem că trebuie relevată *importanța națională* a dezvoltării studiilor tracologice în România. Fără a minimaliza câtuși de puțin necesitatea afirmării neclintite a continuității noastre latine pe teritoriul cucerit de Traian, și fără a uita că avem «prieteni» care ne-o contestă, considerăm că mai semnificativă este continuitatea tracă - cu rădăcinile în Neolitic - care ne conferă un loc de prim rang în etnogeneza europeană, în istoria artei și a culturii în genere.

Citind programul Congresului de la București ne dăm seama de *importanța științifică* a acestei manifestări, prilej de întâlnire și de colaborare între savanți de renume internațional, și de afirmare a unor cercetători tineri, angajați în studii cu frumoase perspective.

Din parcurgerea titlurilor comunicărilor reiese că tracologia s-a constituit și se dezvoltă ca o disciplină de sinteză, unindu-i pe istorici cu lingviști, pe folcloriști cu criticii de artă, pe arheologi cu antropologii. La colaborarea internațională se adaugă cea interdisciplinară fără de care începe să nu mai fie de conceput știința modernă.

Vom reveni în numărul următor al Buletinului nostru cu informații detaliate privind desfășurarea și rezultatele mai importante ale congresului de la București.

CERCETĂRILE TRACOLOGICE ÎN ROMÂNIA *

DE

RADU VULPE

**IDEILE GENERALE ALE EVULUI
MEDIU DESPRE GETO-DACI**

Preocupările de tracologie în România au rădăcini foarte adânci. Ca și în opinia generală despre originile sale, în știința națională a poporului român, ideea latină, firește precumpănitoare, n-a șters de tot amintirea vechilor geți și daci, adică a tracilor carpatodunăreni. Dimpotrivă, tocmai evocând latinitatea românilor actuali, implicit ne gândim la viteazul neam dac pe care împăratul Traian a trebuit să-l învingă și să-l supună înainte de a întemeia în Dacia acel focar de viață romană al cărui moștenitor este poporul român.

Este adevărat că în timpul secolelor obscure, când acest popor, cotropit de valurile succesive ale migrațiilor, era împiedicat de a lua parte la dezvoltarea culturii superioare europene și era lipsit chiar de suveranitate politică, deci era ignorat de izvoarele istorice, nu putea păstra decît foarte puține amintiri despre obirșia sa, care nu-i era evocată, în afară de limbă, decît prin numele de „român” (*Român — Romanus*), pe care el însuși și l-a dat totdeauna. Această romanitate îi era perfect confirmată și prin numele de „Vlah” poreclă dată de străini și în special de populațiile germanice și slave, care numeau astfel pe toți locuitorii latini din vechiul imperiu al Romei. Printre reminiscențele populare din antichitate persistă, cu o impresionantă perseverență, la români și prin intermediul lor și la slavii vecini, numele de Traian, sub forma provincială *Troian*, atestată chiar pe vremea acestui împărat, dar semnificația sa în folclor, referindu-se arareori și vag la originea sa imperială, este adesea deformată, fie că este atribuit simbolic unui țăran bogat și vrednic, îndestulat de recolte minunate, fie că este transformat în cuvînt comun, însemnând orice lucrare de pămînt (dig, șosea, cetate, val, movilă) din timpuri străvechi, închipuită ca aparținînd romanilor. Prin derivație, tradiția dă numele de „drumul lui Traian” pînă și Căii Lactee. Cît despre daci, urmele amintiriilor în folclor se lasă mai greu descoperite.

Totuși, românii n-au rămas într-o totală ignoranță despre strămoșii lor autohtoni. Justele cunoștințe ale intelectualilor bizantini din evul mediu despre originea acestui popor latin, căruia îi dădeau și ei, sub influența slavilor balcanici, numele de „Vlahi” (*Vlaxhi, Βλάχοι*) și pe care îi prezentau drept coborîtori din vechii daci și moesi (geți balcano-dunăreni) romanizați, au fost răspîndite devreme în țările române, datorită clerului bisericii ortodoxe. Nu este de mirare, așadar, că italianului Francesco della Valle, călătorind în 1562 prin Țara Românească, i se povestea de către călugării români de la Mănăstirea Dealului, de lângă Tîrgo-

*Reproducem, omițînd notele, prima parte a unui studiu al profesorului universitar Radu Vulpe, consacrat bibliografiei critice a tracologiei. Studiul a apărut la București în «Revista de Istorie», 29, 1976, nr. 6.

viște, istoria neamului lor ale cărui origini urcau pînă în timpul lui Traian. Dealtfel, diplomatul padovan trebuie să fi avut deja o idee despre această obîrșie, căci umaniștii din Italia, cu vechi tradiții de studiere a izvoarelor antice și-au manifestat încă din sec. XII erudiția privitoare la daci și la geți, cît și la Tracia balcanică. În secolele XV — XVI, în plină Renaștere, reprezentanții lor cei mai de seamă se interesau special de originea românilor, căutînd să o explice în legătură cu cuceririle romanilor asupra geților și dacilor. În această chestiune, o mențiune se cuvine spaniolului Alphonso Chácon (Ciaconus), primul exeget al Columnei Traiane, care, în 1576, vorbind despre vechii daci, îi recunoștea ca strămoși ai românilor din Transilvania, din Țara Românească și din Moldova. Un secol mai tîrziu, același monument de la Roma va fi obiectul comentariilor lui R. Fabretti, care, în lucrarea respectivă va insista și asupra antichității lor dace.

Din Italia aceste preocupări au trecut la umaniștii altor țări catolice și în deosebi la cei din Ungaria și Polonia, care, în aceeași epocă, în virtutea legăturilor lor asidue cu românii, manifestau un interes și mai viu pentru originea acestui popor latin din vecinătatea lor, pomenindu-i și ei pe dacii supuși de către romani. Printre ei era chiar un erudit de origine română : episcopul Nicolaus Olahus , prieten cu Erasmus și la un moment regent al tronului ungar. Descendent al unei familii de boieri din Țara Românească, care, trecînd în Transilvania, a îmbrățișat catolicismul, el era înrudit cu regele Matei Corvin, celebrul mecenat din Renaștere, care, fiind fiul vestitului general Iancu de Hunedoara, se trăgea și el dintr-o veche familie de nobili români. Un alt umanist renumit care a trăit la curtea acestui rege, italianul Antonio Bonfini, s-a interesat de asemenea de proveniența daco-romană a poporului român.

Originea românilor a preocupat și mai mult pe umaniștii minorităților săsești și maghiare din Transilvania, care, trăind chiar în mijlocul acestui popor, îi cunoșteau limba și își dădeau seama direct de evidenta lui latinitate. Interesul lor pentru obîrșia românilor a sporit în secolele XVII — XVIII, cînd erudiți sași ca David Hermann, J. Tröster, L. Toppeltin, A. Teutsch, G. Soterius, și maghiari ca P. Liszhyai Kovács și M. Szentiványi, continuînd strădaniile înaintașilor lor din secolul XVI, de pildă J. Lebel, S. Münster, episcopul Verancsics, căutau să dovedească și să explice această latinitate.

Nici dacii nu lipseau din considerațiile lor, dar cel ce a acordat acestor autohtoni o atenție cu totul specială a fost clericul Soterius, care, în marea sa lucrare *Historia Daciae antiquae*, scrisă în secolul al XVII-lea și rămasă inedită, a reconstituit trecutul geților și al dacilor dinainte de cucerirea romană. Atacînd problema caracterului lor etnic și obsedat de frecvența elementelor slave din limba română, pe care le lua drept reminiscente dacice, el s-a lăsat amăgit de ideea greșită că dacii și geții ar fi de proveniență slavă. Dar aceasta era pe atunci o greșeală destul de comună, menită să obsedeze multe minți, chiar în plin secol al XIX-lea (ca de exemplu Katancsics, Drinov, Schafarik etc.) , pînă cînd progresele științei lingvistice au ajuns să dovedească deosebirea categorică dintre geto-daci, aparținînd familiei popoarelor trace și slavii, care depind de un alt grup indo-european.

Originea dacilor a făcut de altfel obiectul a diferite alte interpretări greșite în cursul îndelungatelor secole ale evului mediu și ale epocii moderne. Printre diferitele coniecturi imaginate cu privire la acest subiect, aceea despre caracterul lor germanic s-a bucurat de o circulație mai întinsă și mai persistentă. Ea s-a născut din confuzia naivă, veche din secolul IV, între numele goților (*Gothi*) și al geților (*Getae*), care l-a determinat pe episcopul got Iordanes, din secolul al VI-lea, să adune în lucrarea sa *De rebus Geticis*, consacrată neamului său germanic, toate informațiile antice privitoare la geți și la bunii lor frați, dacii. Pornind de la această confuzie s-a ajuns apoi la alta, foarte răspândită în cursul evului mediu timpuriu care, tot din cauza falselor asemănări de nume, îi identifica pe daci (*Daci*) cu danezii (*Dani*).

La rîndul ei, această eroare va da naștere teoriei unor anumiți erudiți sași din secolele XVI—XVII, că neamul lor germanic ar fi autohton în Transilvania, ca urmaș al vechilor daci, care nu s-ar fi romanizat. Cu atît mai mult ei susțineau caracterul pur latin al românilor, care, descinzînd numai din romanii aduși *ex toto orbe Romano* (Eutropiu) și colonizați în Dacia, n-ar fi avut nimic de a face cu dacii. Această ciudată construcție, de factură mai degrabă populară, a fost adoptată mai întîi de pastorul protestant D. Hermann, apoi dezvoltată de Tröster, de M. Miles, de Toppeltin, pentru ca apoi să se spulbere sub loviturile date de eruditul sas V. Franck von Franckenstein, care, într-o lucrare critică, apărută în 1696, a demonstrat, cu documente absolut convingătoare, că în realitate neamul său imigrase în Transilvania venind din regiunile renane ale Germaniei în secolul al XII-lea. Demonstrația sa justă a fost continuată de A. Teutsch. Totuși, ideea originii germanice a geto-dacilor în general, tot atît de absurdă ca și aceea a provenienței lor slave, va persista, asemenea acesteia, la unii savanți, pînă în secolul XIX, acceptîndu-se totuși contribuția acestor autohtoni, alături de romani, la formarea poporului român. Pe de altă parte, pornind de la o confuzie între vechii germani și celți, concepută încă din antichitate și adesea afirmată în secolele Renașterii, o nouă eroare privind pe daci și-a făcut apariția în Occident, anume despre apartenența acestui popor carpato-dunărean la neamurile celtice, susținută mai ales în secolele XVIII — XIX și continuînd chiar și după falimentul bazei sale germanice.

AFIRMAREA ELEMENTULUI GETO-DAC ÎN CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR

Cît despre poporul român, atît în Transilvania, unde era subjugat de o aristocrație străină, cît și în Moldova și Țara Românească, unde, începînd din secolele XIII — XIV, beneficia de o individualitate politică, el era neconținut în curent cu discuțiile umaniștilor occidentali despre o problemă care îl privea în cel mai înalt grad. În diferite feluri, fie în Transilvania prin contactul zilnic cu intelectualii sași și maghiari, fie în Principate prin boierii care își făcuseră studiile în străinătate, românii luaseră din plin cunoștință despre opiniile care circulau în lume despre originile lor romane. Consecința a fost deșteptarea conștiinței lor naționale în ample proporții, stimulată tocmai de mîndria unei descendențe atît de nobile urcînd înapoi pînă la vene-

rabila civilizație antică, de toți adorată, dar contrastând cu modesta poziție politică și socială din prezent a moștenitorilor ei carpato-dunăreni. De acum înainte, ideea latină va deveni pentru români o forță activă, stînd la baza renașterii lor culturale și politice și a tuturor progreselor lor din epoca modernă.

Evident, încă din secolul al XVI-lea, cînd domnul Despot-Vodă din Moldova, pe numele său Ion Iacob Heraclide, un grec pătruns de umanism, încearcă să întemeieze o școală superioară la Cîrnari și cînd un Petru Cercel, domnul Țării Românești, frate cu Mihai Viteazul, se dovedea și el un subtil umanist, avîntul cultural al țărilor române a căpătat un ritm viu în secolele XVII și XVIII, cînd cronicarii Grigore Ureche (1590—1647) și Miron Costin (1633—1691) în Moldova, debitori ai umanismului polon și Constantin Cantacuzino (1640—1716) în Țara Românească, format în școlile din Italia, au proclamat caracterul eminent latin al neamului lor. Dar în afară de această idee romană, Miron Costin îi glorifică și pe daci cu viteazul lor rege Decebal. C. Cantacuzino, cu un spirit critic anunțînd de pe atunci timpurile moderne, a știut să aleagă dintre diferitele opinii din acea epocă privind originile române, pe acelea care se potriveau cel mai bine cu datele reale, cu bunul simț și cu concordanța faptelor, văzînd în poporul român o sinteză dintre romanii colonizați de Traian și dacii locali, subliniind însușirile valoroase ale dacilor și geților preromani și susținînd, cu argumente excelente, persistența

dacă după cucerirea romană și continuitatea daco-romană în Dacia după părăsirea acestei provincii de către împăratul Aurelian în secolul al III-lea. El a dat contelui L. Marsigli informații despre țările române pe care acest ofițer austriac, originar din Bologna, le-a vizitat.

Atmosfera intelectuală din țările române devenise între timp deosebit de prielnică preocupărilor despre antichitate. Încă mai bine de un secol povestea lui Alexandru (*Alixăndria*) în versiunea lui pseudo-Callistene, circula, tradusă în românește după modele grecești și sîrbești, atît în Principate cît și în Transilvania. Între altele, în această carte se găseau aluzii la țările trace de pe ambele maluri ale Dunării. Pe de altă parte, în 1645, se traducea direct din grecește opera lui Herodot, a cărei versiune românească, în manuscris, a fost descoperită în 1908 la mănăstirea Coșula din Moldova. Cititorul român avea astfel posibilitatea de a-și face o idee despre neamurile trace din Balcani, despre geții de la Dunăre, despre agatirșii din Carpați. Cunoștințele românilor cu privire-la antichitatea preromană a Daciei s-au îmbogățit în chip considerabil prin contactul cu izvoarele de acest fel, dintre care unele, ca *Alixăndria* sau ca fabulele lui Esop, s-au bucurat de o largă răspîndire în mase.

În aceeași vreme, vestitul savant de talie europeană Dimitrie Cantemir (1673—1723), domnul Moldovei în 1693 și în 1710—1711, împins de tendința de a atribui o latinitate pură românilor, a căror continuitate și unitate în toate regiunile vechii Dacii o concepea just, s-a lăsat înșelat de afirmația lui Eutropiu (VIII, 6): *Dacia enim diuturno bello Decebalı viris fuerat exhausta* („căci Dacia în îndelungatul război al lui Decebal, fusese secătuită de bărbați”), înțelegînd-o în sensul unei exterminări totale a populației dace și concludînd că provincia, pasă-mi-te golită de locuitorii săi, n-ar fi fost repopulată decît de coloniștii romani. Această concluzie excesivă, întîlnindu-se cu teoria originii exclusiv romane a românilor emisă de către sașii din sec. XVII, care, pornind de la o eroare de altă natură, își rezervau numai pentru ei ascendența dacă, era tot atît de caducă, deoarece expresia *viris exhausta* a istoricului roman din sec. IV, departe de a permite o interpretare în sensul unei depopulări totale a țării, nu se referă decît la pierderile suferite de forțele dacice în cursul războaielor împotriva lui Traian, desigur considerabile, dar nu exterminante, cît și la golurile lăsate de către o parte dintre supraviețuitori, mai ales în clasa nobililor, emigrați spre nord, dincolo de granițele noii provincii romane. Dar în majoritatea sa, populația dacă, făcînd act de supunere încă dinainte de sfîrșitul ostilităților, a rămas pe loc și pînă la urmă s-a romanizat. Pe de altă parte, cînd războiul s-a terminat, mulți dintre fugari s-au întors la vetrele lor ca *dediticii* ai Imperiului.

Teza exclusivistă a lui Cantemir a fost îmbrățișată cu entuziasm în secolul al XVIII-lea de către fruntașii curentului latinist al românilor din Transilvania, care credeau că întăresc astfel revendicările lor naționale și sociale față de curtea de la Viena, rămase de altfel fără succes. Principalii reprezentanți ai acestui curent, Samuel Micu numit și Klein (1745—1806), Gheorghe Șincai (1754—1816), Petru Maior (1761—1821), mai ales acesta din urmă, s-au întrecut în a demonstra că romanii n-ar mai fi găsit daci în țara pe care au cucerit-o, căci toți ar fi fugit sau ar fi fost masacrați. Dar acest exclusivism inverșunat și lipsit de temei n-a

durat mult timp. Încă din introducerea sa la *Lexiconul* româno-german din 1818, remarcabilul scriitor român Ion Budai-Deleanu, cu toate că aparținea și el curentului latinist, exprima o anumită rezervă cu privire la dispariția dacilor, pe care îi considera ca un fel de traci amestecați cu cimrierii. Tot el a întrevăzut, printre primii, ideea justă despre nașterea poporului român nu numai în Dacia, ci și în provinciile Pannonia, Moesia, și Thracia, prin asimilarea populațiilor locale într-o unitate dialectală traco-romană (am spune azi iliro-traco-romană), formată încă înainte de Traian și întinsă apoi și asupra Daciei. O atitudine critică mult mai precisă a fost exprimată apoi împotriva tezei puriste de către un alt erudit transilvănean din acea vreme, doctorul și folcloristul Vasilie Popp, care, respingînd cu totul teza exclusivismului latinist, a redat dacilor locul lor normal în formarea poporului român.

INCEPUTURILE CERCETĂRILOR MODERNE ASUPRA DACILOR ȘI GETILOR

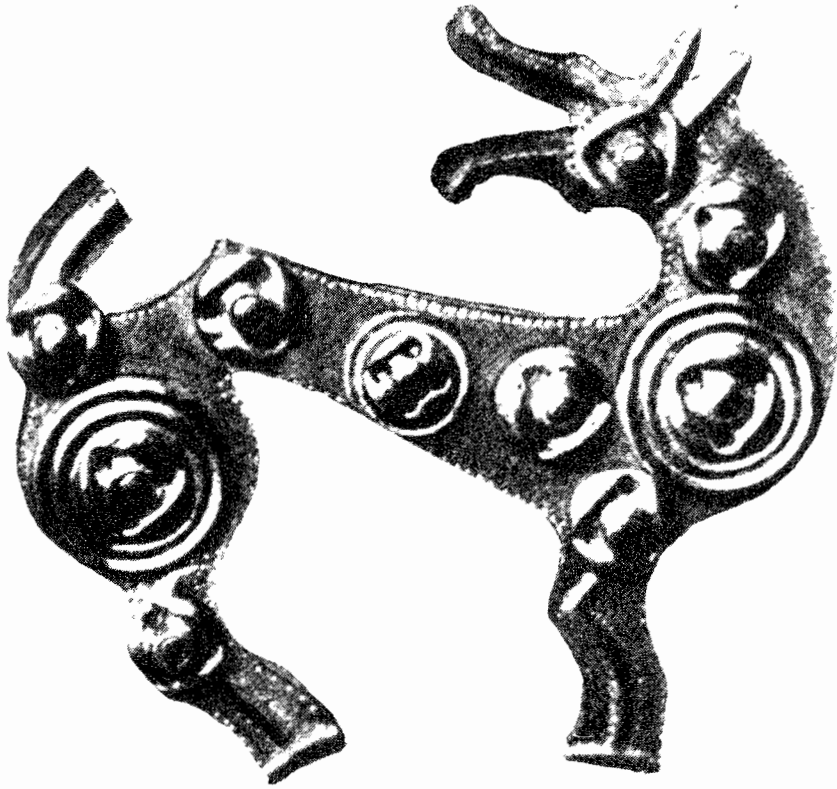
Era vremea cînd în toată Europa istoriografia făcea pași decisivi în evoluția sa spre un criticism matur. Atunci a emis ilustrul istoric german B. G. Niebuhr, primul, opinia foarte plauzibilă că agatirșii din Transilvania, prezentați de Herodot ca un popor înrudit cu scitii, dar în fond trac, nu erau în realitate decît daci. Alți savanți din țările occidentale începură să producă studii privind pe daco-geți și celelalte popoare trace, sprijinindu-se pe informațiile transmise de autorii antici. Este, de exemplu, cazul lui G. Mannert, cu a sa *Geographie der Griechen und Römer* al cărei volum VII, apărut în 1812, cuprinde considerații asupra țărilor trace în general; al lui F. A. Ukert, cu lucrarea sa cu același titlu, din care un volum, apărut în 1846 (III 2), se cheamă *Skythien und das Land der Geten oder Daker*; al lui Ū. Becker și al lui C. Müllenhoff, cu articolele lor *Dacia și Geten* din Enciclopedia germană editată de Ersch și Gruber (1834), al lui W. Bessell cu *De rebus Geticis* (1854), al lui F. G. Bergmann cu *Les Gètes ou la filiation généalogique des Scythes aux Gètes et des Gètes aux Germains et aux Scandinaves* (Strasbourg, 1859), în care susține teza sa germanistă, al lui R. Roesler, care, în afară de faimoasa sa lucrare *Römische Studien*, unde, urmînd pe F. I. Sulzer și J. L. Engel, a încercat să demonstreze teza absurdă despre evacuarea totală a Daciei de către Aurelian și despre întoarcerea românilor în această țară după un lung hiatus în evul mediu, publicase și altele, mai serioase despre geți și daci.

Problemele daco-geților și ale tuturor tracilor au găsit un loc important în lucrarea lui K. Zeuss despre vechii germani și vecinii lor și în tratatele de geografie antică ale lui A. Forbiger (1842) și A. Kiepert (1878). În aceeași vreme a apărut importanta monografie asupra Columnei Traiane a lui W. Froehner (1865), care a rămas mult timp o lucrare clasică pentru studiul acestui monument atît de bogat în informații privind pe daci. Ea a fost urmată de lucrările mai mici referitoare la același subiect ale lui J. H. Pollen (1874) și S. Reinach (1886). Mai este de remarcat austriacul J. Jung pentru cartea sa despre romanizarea provinciilor dunărene, în care combate teoria lui Roesler, susținînd continuitatea dacilor și a daco-romanilor la nord de Dunăre. Printre savanții din țările

slave din secolul XIX, care s-au ocupat de geți și daci, trebuie să cităm pe polonul W. A. Maciejowski și pe rușii A. D. Čertkov și T. Brun.

În prima jumătate și la mijlocul secolului al XIX-lea progresele cercetărilor asupra dacilor sînt remarcabile și în Transilvania, mai ales la învățații sași. Ca peste tot în Europa, în acea vreme, inscripțiile latine constituiau obiectul principal al cercetărilor lor, dar — fapt nou în evoluția cercetărilor istorice — adesea curiozitatea lor era atrasă de resturile arheologice din timpurile preromane. Astfel avem de menționat investigațiile episcopului Fr. X. Hene, care s-a interesat de ruinele dace de la Grădiștea Muncelului și a publicat o lucrare despre istoria Daciei (1836), și ale epigrafistului M. J. Ackner (1782—1862), care a făcut cercetări în cetățile dace din munții Orăștiei și în special la Grădiștea Muncelului, unde încă din 1803 se descoperise întîmplător un mare tezaur de monede de aur de la Lisimah și de la enigmaticul rege dac Koson. În același timp, Fr. Müller (1828—1915) pentru întîia oară a relevat importanța bronzurilor din Transilvania pentru istoria preromană a țării. El a făcut și săpături la Cașolt într-o necropolă tumulară a dacilor din epoca romană. Numismatul E. A. Bielz (1827—1898) a fost unul dintre primii care au remarcat factura dacă a monedelor locale imitate după tetradrahmele macedonene. Dar personalitatea cea mai importantă din această serie a fost Carl Gooss (1844—1881), profesor la Sibiu, care a făcut cercetări — de un înalt nivel științific — și a publicat în 1874 o „schiță” a Daciei Traiane și o „Cronică” a descoperirilor arheologice, lucrări care, dînd o atenție specială antichităților preromane, sînt încă și azi de un real folos pentru subiectul nostru. Printre cercetătorii unguri de atunci, care au avut contingente cu vestigiile dace, atenția ne este atrasă de A. Fodor, care, în 1844, a efectuat săpături la Grădiștea Muncelului și a militat pentru o explorare mai întinsă a acestei principale cetăți a dacilor; apoi Zsófia Torma (1840—1899), care, soră a eminentului epigrafist C. Torma, a făcut cercetări în așezările preromane din regiunea Hunedoara, publicînd rezultatele și creînd în același timp o colecție bogată cu obiectele recoltate; B. Orbán (1830—1890), căruia i se datorește o monografie a regiunii seculor, conținînd informații arheologice din toate epocile, precum și mulți alți cercetători ai antichităților romane, care cîteodată s-au interesat și de epocile anterioare. Cît despre intelectualii români din Transilvania, au fost mulți aceia care în această vreme s-au dedicat cercetărilor și studiului antichității țării lor, ca, de exemplu, preotul Niculae Stoica din Hațeg (1795—1832), Timotei Cîpariu (1805—1887), preotul Ștefan Moldovan (1813—1900), juristul Damaschin Bojincă (1801—1869), care, originar din Banat, a devenit profesor la Iași unde a publicat un bun studiu numismatic, sau ca P. Broșteanu care, în 1889, a scris un comentariu asupra segmentului din Tabula Peutingeriană privitor la Dacia, iar în 1897 a publicat o traducere în limba română a cărții lui H. Francke (1837) *Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen*, ca și generalul N. Cena (1844—1922), care a făcut săpături la Mehadia; dar în pasiunea lor latinistă aceștia nu s-au interesat decît de epoca romană, aproape fără să dea atenție antichităților dace sau preistorice.

Numai în Principatele Țării Românești și Moldovei care, prin unirea lor de la 1859 au format statul României, erudiții români, dintre care unii

au fost personalități de prestigiu european, au început să se ocupe mai intens de geți și de daci, de acum înainte considerați de toți ca adevărați înaintași ai poporului român. La începutul secolului al XIX-lea apăruseră sintezele lui Daniil D. Philippide (1816) și Dionisie Fotino (1818—1819) privind totalitatea țărilor românești (inclusiv Transilvania), pe care primul le-a întrunit în numele colectiv de *România* folosit pentru prima dată într-o lucrare istorică) sau de *Dacia* (chiar pentru epoca modernă). Aceste lucrări au fost scrise în grecește, ca o consecință a renașterii bizantine din acel timp în Principatele Române. Interesul general de pe atunci pentru arheologie s-a răspândit și în cercurile cultivate din Principate. Trecem peste colecționarii din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care au făcut cercetări arheologice privind epoca romană cu scopul numai de a-și procura obiecte pentru colecțiile lor, și menționăm pe marele om de stat Mihail Kogălniceanu, colecționar și el, care a scris în 1854 o *Histoire de la Dacie*, cit și pe filologul și istoricul August Treboniu Laurian (1810—1881), care, între altele, a publicat *Istriana*, un raport despre o călătorie arheologică întreprinsă de el în 1845 de-a lungul Dunării de la Giurgiu la Celei și continuată prin Oltenia, pe la Craiova, pină la Turnu Severin și Orșova, în căutarea localităților de interes arheologic dintre care unele datînd din epoca dacă.

Pe o porțiune din această călătorie el a fost însoțit de entuziastul poet și publicist revoluționar Cezar Bolliac (1813—1881), care, deși dile-

tant, avea să devină primul arheolog român consacrat special antichităților geto-dace. Colector pasionat, preocupat și de probleme științifice, el nu se mulțumea cu achiziționarea obiectelor din comerțul de antichități, ci ținea mai ales să și le procure direct de pe teren, întreprinzând lungi călătorii prin Muntenia și procedând chiar la săpături. La început umbla și el ca toți contemporanii săi după așezări romane, dar adesea în locul lor dădea peste stațiuni mai primitive, pe care în loc să le evite, ca ceilalți, le privea cu interes. Mai întâi a fost atras de gândul de a le atribui în bloc dacilor și numai mai târziu a reușit să deosebească resturile adevărat geto-dace de cele care aparțineau unor perioade mai vechi. El n-a fost numai primul cercetător român care a strins cu grijă obiectele de acest fel, dar și primul care a încercat să le explice, subliniind importanța dacilor în originile neamului său. Caracterizând inventarul dac, el vedea, în chip exagerat desigur, multe elemente celtice, socotind ca atare chiar forme care aveau să se dovedească ulterior perfect locale. Era de altfel cucerit de teoria panceltistă din vremea lui, în al cărei cadru căuta să explice și originea dacilor. În activitatea sa de pionier al arheologiei preromane în România, el a avut un emul în persoana lui D. Butculescu, un alt diletant instruit care s-a ocupat de antichitățile dace. Acești doi promotori ai arheologiei dace începuseră săpături în toate stațiunile principale din epoca fierului, ca cele de la Zimnicea, Popești, Piscul Crăsanilor, Tinosul, Cetățeni, care, explorate mai amplu și mai sistematic în zilele noastre, au dat la lumină observații și materiale constituind baza esențială pentru studiul culturii gete din Muntenia.

**EPOCA LUI B. P. HASDEU,
A. ODOBESCU ȘI GR. TOCILESCU**

Am putea opri aici expunerea noastră despre perioada preliminară a studiilor științifice privitoare la substratul geto-dac. De acum înainte, începând încă din epoca lui Bolliac și a lui Butculescu un mare salt calitativ se va produce în evoluția științelor istorice din România, prin apariția câtorva personalități ilustre, a căror activitate este demnă de comparație cu aceea a cercurilor intelectuale cele mai înaintate din Europa. Este vorba în primul rând de Bogdan P. Hasdeu (1838—1907), Alexandru I. Odobescu (1834—1895), Grigore G. Tocilescu (1850—1909), Alexandru D. Xenopol (1847—1920). Primul a fost un filolog, un istoric și un scriitor de o valoare excepțională, căruia i se datorează, în afară de o mulțime de lucrări lingvistice și literare, mai multe studii despre originea și continuitatea dacilor și o *Istorie critică a Românilor* în care discută cu mare erudiție și cu vederi originale chestiunile referitoare la primele populații ale Daciei cunoscute din izvoarele antice. Examinând problema originii geto-dacilor, el se pronunță pentru caracterul lor fundamental trac, admitând totuși un amestec cu elemente scite și celte. Slavist de mare autoritate, el a respins cu totul teoria slavă a originii dacilor. Pe de altă parte, a luat o poziție categoric potrivnică excluderii din originile poporului român a acestui element autohton a cărui „exterminare”, susținută cu atâta tenacitate de latinistii de mai înainte, n-a existat decât „pe hîrtie”.

LES RECHERCHES THRACOLOGIQUES EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Les préoccupations thracologiques sont inhérentes à la conscience nationale du peuple roumain, dont les Gètes et les Daces de l'antiquité, appartenant à la variante septentrionale du tronc thrace, représentent le substrat ethnique, modifié par la romanisation.

Les Roumains en ont eu connaissance dès le haut moyen âge grâce aux influences des deux grands foyers de continuité des souvenirs classiques : Byzance d'abord, par les clercs de l'église orthodoxe, l'Italie ensuite, comme patrie de la Renaissance. Les humanistes occidentaux et notamment ceux de Hongrie, de Pologne et de Transylvanie se sont constamment intéressés à l'origine latine des Roumains et par reflet à leur substrat autochtone. Il est vrai que les idées exprimées à ce temps sur les Gètes et les Daces étaient souvent erronées, car on essayait d'en faire des Germains, des Celtes ou des Slaves, mais au fur et à mesure des progrès du critérium scientifique, on finit par les reconnaître définitivement comme relevant du grand groupe des Thraces, ce qui va d'accord, d'ailleurs, aussi avec les témoignages des sources antiques les plus autorisées.

Les recherches archéologiques concernant les Géo-Daces commencent, d'une façon sommaire, dès le XVIIIe siècle, d'abord en Transylvanie, mais au cours du siècle suivant elles devinrent plus intensives dans la Valachie et la Moldavie, surtout après la formation de la Roumanie moderne par l'union de ces deux principautés. C'est alors que sont intervenues dans les études géto-daces d'illustres personnalités, comme le philologue B. P. Hasdeu, l'archéologue A. I. Odobescu, l'historien Gr. G. Tocilescu. L'ouvrage de ce dernier, *Dacia înainte de Romani* („La Dacie avant les Romains), paru en 1880, fut la première synthèse relative à ce domaine.

Au début du XXe siècle et notamment après l'union de tous les pays roumains, en 1918, dans l'espace tout entier de l'ancienne Dacie, onregistra le grand essor des études et des recherches sur le fond géto-dace du peuple roumain, grâce à la personnalité exceptionnelle de Vasile Pârvan, auteur de la magistrale synthèse *Getica*, qui eut des conséquences considérables sur le développement ultérieur des préoccupations thracologiques en Roumanie. Pârvan sut se créer une nombreuse école archéologique, qui, après sa mort prématurée, en 1927, continua son œuvre, avec d'abord le concours du préhistorien Ion Andrieşescu. De nombreuses fouilles systématiques furent exécutées, parmi lesquelles une place importante fut réservée à l'exploration des sites géto-daces. Les progrès réalisés dans cette direction jusqu'à la veille de la seconde guerre mondiale furent remarquables, mais ce n'est qu'après le 23 Août 1944 que les recherches archéologiques et spécialement les études de thracologie allaient atteindre leur plus ample développement.

Noi, Tracii!

de Mihai Papae

Noi ne-am născut aicea
 în zorii omenirii,
 din pulbere de stele,
 din humă și vulcani,
 să-i străjuim menirea
 spre culmile-mpinirii,
 să-i fim pepinieră
 de zei și de titani!

Ne-au legănat Carpații
 cu brațe de granit,
 și ne-am scaldat în Tisa,
 în Istru și în Mare;
 pe crestele lui Hemus
 am fost la păstorit,
 și-n stepe boreene
 am răsădit vlăstare.

Am călărit mamuți
 am strâns din lanuri boabe,
 din lupi ne-am făcut steaguri,
 și scuturi și cojoace;
 am meșterit metalul
 în arme și-n podoabe,
 și aurul din struguri
 a podidit bårdace.

Ne-am înfrățit cu codrul
 în nopți cu echinoxce,
 izvorul împărțindu-l
 cu cerbi, dar și cu linxi;
 ca să-i aducem slavă
 unicului Zalmoxe

am înălțat pe creste
 altarele cu sfinxi.

Și spre-a ajunge gândul
 și fapta la urmași,
 am scris în Tărtăria
 pe plăcile de lut;
 noi, Tracii fără moarte,
 am fost înaintași
 și-n scris, pe când Sumerul
 era un astru mut!

Bătuse drum, nu glumă,
 Iason, cu-argonauții,
 ca lâna-n fir de aur
 s-o ducă în Pireu;
 c-aici era Colchida!
 Carpații erau munții
 ce-nlănțuiau de steiuri
 pe-ntâiul Prometeu!

De-aicea, din Rușava,
 ostrovul din strămoare,
 fura, cândva, cireada
 lui Geryón, Hercule,
 punând, drept semn de fapta-i,
 coloanele-odoare,
 să-i fie peste vremuri
 eroului renume.

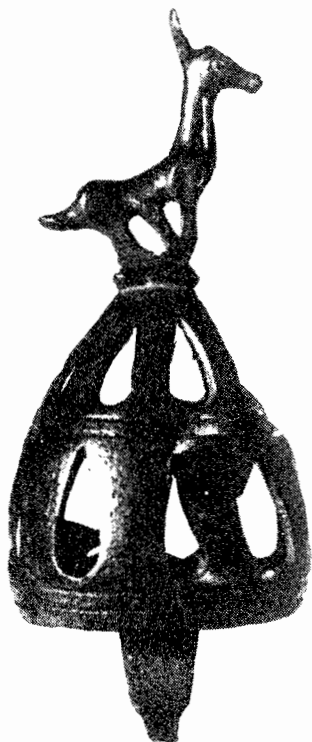
Iar vatra luminoasă
 ce-n depărtări, acolo
 pe Neagra Mare-albastră

nădejtile conduce,
e facla ce-am aprins-o
în templul lui Apollo,
prin negura uitării,
pe insula Leuce.

.....

Am fost câți frunză-n codru,
suntem destui și-acum
să ne-mplănim menirea
pe plaiurile noastre!
Dar „frați“ cu ghinturi grele
ne-au prefăcut în scrum
și tuze dar și dave,
ca să dureze . . . castre,

Au înroșit ogorul
cu dacic sânge drept,
ne-au spoliat de aur,
și-n urmă s-au-tot dus . . .
De-atunci luăm furtuna
întotdeauna-n piept,
și fulgerul se sfarmă
de fruntea noastră, sus!

Iar valurile lumii,
ori dîncotro ar bate,
se contopesc în marea
noroadelor de Traci:
oțelul crunt se frânge
și, frate lângă frate,
înaltă omenia
pe-ai vieții noi araci!

Noi, da, suntem aicea
stăpâni din totdeauna!
Da! Suntem Tracii veșnici!
Ni-s martore milenii!
Ni-e martoră și Dacșa
ea, Patria - străbuna,
ce-a zămislit și fauri,
și luptători și genii!

Pe toți ne ține-n brațe,
și toți îi suntem scut!
Ca roadele-mplinirii
să poată -a le culege,
pe sfintele fruntarii
în care ne-am născut
am scris de mult cu sânge:
„Pe-aicea nu se trece!“

.....

Eh, câte-ar fi să spunem
de cavalerii Traci,
de-ar fi să vadă-n urmă
cu raza-i al meu cânt!
Istoria însă tace
Și tu, istoric, taci?
Vorbește dar tradiție,
vorbește tu, pământ!

Intoarce spre lumină
comorile uitate
din vremile lui Téres,
Dardán sau Decenéu;
că-n brazda românească,
sub oase zdrumicate,
sunt tănuite Troie
Și-i tot trecutul meu!

FAZA TRACO-ILIRA DIN ISTORIA IMPERIALA ROMANA

de Prof.univ.Dr., Dr.h.c. ALEXANDRU RANDA

(continuare din numărul precedent)

Stabilirea provinciei sau a «națiunii» de origine a multor împărați rămâne problematică, date fiind schimbările de frontiere și chiar de nume ale provinciilor. În general, se creează impresia unei puternice participări ilirice și a unei componente dacice foarte importante. Vechile izvoare afirmă în mod vag că Maximinus Thrax ar fi fost iubit numai de Geți («amatus unice a Getis»), în schimb susțin, mai concret, un «gentis Daciae», când se referă la Regalian, Aureolus, Aurelian, Probus, Galerius, Severus și Licinius. Se poate deduce astfel, fără a mai pune la socoteală pe generali și anticezari, că cel puțin jumătate din împărații «balcanici» provin din Slavonia (Serbia orientală și Bulgaria occidentală de azi), deci aproximativ din Noua Dacie sau din dioceza dacică a lui Aurelian, la care Dioclețian a adăugat Moesia prima și Pannonia secunda. E vorba de un «hinterland» sud-dunărean al Daciei Traiane evacuate de Aurelian. Acest teritoriu de origine nu poate fi explicat în mod unilateral prin rețeaua de drumuri militare și deci prin situația principalelor garnizoane. Cercetări privitoare la romanizarea vechii Dacii de la nordul Dunării confirmă părerea lui Altheim, care a relevat importanța opțiunii făcute de Dacia pentru romanitate: Dacia nu numai că a vrut să fie romană, ci a fost în mod efectiv romană. Bineînțeles, în privința aceasta se cere multă prudență întrucât izvoarele contemporane au tendința de a confunda Dacia nouă cu Dacia veche, plasând locul de naștere al unor împărați în Dacia preaureliană. În consecință, nu avem dreptul să presupunem ca loc de naștere Dacia traiană decât în cazul unor afirmații precise, cum este « Decebalus ipsius ut fertur affinis », referitoare la Re-

galian și la mama lui Galerius.

J. Jung afirma că Aurelian ar fi instaurat în Dacia un regim de emigranți nord-dunăreni; tot lui i se atribuie și introducerea drapelului cu dragonul dac. El a evacuat Dacia traiană cu totul altfel decât s-a întâmplat cu «agri decumates», dintre Rin și Dunăre (256).

Dacă în acest din urmă caz s-a produs o evacuare forțată, ca urmare a unei invazii barbare, și s-a ajuns la prelungirea frontului, în schimb evacuarea Daciei traiane pare să fi fost planificată. Frontierele acestei provincii erau extrem de lungi, reprezentând cam a zecea parte din hotarele întregului imperiu. Aurelian le-a scurtat cu două treimi, lucru foarte util pentru restaurarea imperiului, atât în Orient, cât și în Occident; am putea spune că acțiunea lui Aurelian a fost premisa militară a acestei restaurări. Retragerea de bună voie a circa 50-100.000 de soldați și funcționari, inclusiv familiile lor și diverși însoțitori, cu alte cuvinte evacuarea capului de pod dac realizată fără presiunea inamicului precum și triumful care a urmat prin restaurarea imperiului, puteau crea și înrădăcina în Noua Dacie Ripensis și Mediteranea sentimentul unei tradiții daco-romane. De altfel, chiar în Dacia traiana emblema Daciei era combinată cu sabia caracteristic dacă; cele 13 sau 25 *auxilia* dace și-au păstrat atât armele cât și ordinele de luptă dace, ceea ce putea ușura, fără îndoială, cariera unui *signifer* până la gradul de *draconarius*. Pretinsa intenție a lui Galerius de a transforma imperiul roman în imperiu dac părea să renască în mintea goticului Athaulf, într-o formă asemănătoare.

E remarcabil că Dacia și-a păstrat prestigiul până în Danemarca și Spania medieva-

lă. Incepând cu Dudo de Saint Quentin (câtre 1015) «Dacia caput Europae» a început să fie confundată cu Danemarca. S-a spus că Ștefan Dușan al Serbiei l-ar fi considerat pe Constantin cel Mare drept predecesor și model al său. Într-adevăr, Constantin cel Mare considera orașul neodac Sărdica drept «Roma sa», în timp ce intenția lui de a muta la Troia capitala imperiului ar putea fi interpretată drept o expresie a originii sale mitice dardaniene. În Spania, mitul dac a supraviețuit un mileniu și jumătate. Jimenez de Rada, bun cunosător al operei lui Iordanes (1243), a început să «dacizeze» identificarea goților și a geților de către Isidor de Sevilla, care era got numai pe jumătate. Nu «Don Zamolxys» ci «Don Boruista» și «Don Diceneo» trebuiau să servească drept model regalului cultural al lui Alfons cel Întelept (1252-1284). Vechiul «arcus Geticus» figura acum pe blazonul spaniol. Către sfârșitul războiului de treizeci de ani, celebrul om de stat Saavedra Fajardo glorifica curajul strămoșilor, crezând în nemurirea lor: «Creian la inmortalidad del alma... depreciaban la muerte y generosamente se ofrecían a los peligros... cuando tronaba, desapareaban los arcos contra el cielo en favor de sus dióses... el rey Boruista, como prudente, reconoció gran disposición de aquella gente para las artes y ciencias y las introdujó entre ellos, dándoles por maestro a Diceneo, cu sonsejero, gran filósofo.»

Pe lângă problema inițială de a stabili originea trac-ilirică a împăraților romani menționați și cea următoare de a specifica proveniența lor daco-besso-dardaniană sau ilirică, se ridică o a treia problemă, și anume confruntarea critică a prejudecăților sociale, politice și intelectuale, vechi sau moderne, cu realitățile istorice. Antichitatea menționează uneori în mod peiorativ «originea umilă» a împăraților proveniți din țărani și păstori. Într-adevăr, Maximinus Thrax, Aurelian și Probus erau fii de păstori, coloni sau soldați. Se pare că tatăl lui Dioclețian ar fi fost funcționar libert; Galerius a crescut printre turme, și era numit de soldații săi *armenarius*. Licinius, de origine țărănească, era prietenul țăranilor; Vetranius era de «origine modestă», iar Iulian recunostea «că se trage din țărani». Valentinian I era fiul unui fabricant de funii, Marcian era de la țară și la fel Leon cel Mare, Iustinian și Iustinus,

poate și Fokas, ultimul împărat trac. În legătură cu Regalian și Constantius I s-a vorbit de cazuri excepționale, dar nu e exclus ca în primul caz să fie vorba de o glumă a soldaților săi, iar în cel de al doilea de o complezență genealogică, mai ales fiindcă Constantius Chlorus era pare-se lipsit de avere.

S-ar putea deci vorbi în această perioadă de un imperiu popular. Inceputul său a fost ponegrit, fiind denumit epoca «soldaților împărați», iar sfârșitul său i s-a reproșat caracterul autocratic. Cu toate acestea nu trebuie negat faptul că traco-ilirii erau inspirați de un idealism reformator, care avea să lichideze anarhia militară panromană. Uneori, s-ar putea vorbi de o oarecare actualitate a instituționalizării dominantului. De exemplu, azi putem înțelege mai bine decât cei din trecut de ce senatul roman l-a aclamat în cor pe împăratul Claudius Gothicus strigând de douăzeci și patru de ori: «Sperăm ca tu să fii prietenul și fratele nostru», de patruzeci de ori: «Ne-am dorit totdeauna un om ca tine sau asemănător tie», și de șaizeci de ori: «Zeii să te aibă în pază, Claudius Augustus». Literatura modernă vorbește de un fel de incendiu al Reichstagului, provocat de Galerius la Nicomedia, de schimbarea gărzii tetraharilor lui Dioclețian, de procesul bătrânului Licinius contra medicilor săi, de tendința autorităților de a se înmulți, sau de mașina de propagandă din epoca dominantului. Astfel de actualizări sunt acceptabile, cu condiția ca o viziune care apropie timpul să nu fie denaturată de timp: «solange eine zeitnahe Betrachtung nicht zeitverfälscht wird» (Rubin).

Alföldi a caracterizat imperiul roman din acea perioadă drept o «cazarmă sumbră, frumos împodobită», dar nu trebuie să uităm că acest imperiu era o fortăreață asediată. Nu e deci recomandabil să etichetăm neapărat orice manifestare a împăraților drept prietenie pentru popor. Aurelian, primul împărat de tipul lui Dominus, le-a pus în vedere soldaților să nu fure de la dușmani sare, ulei sau lemne și nici măcar o oaie sau un ciorchine de struguri; cine dorește să aibă mai mult decât i se cuvine - spunea el - trebuie să obțină aceste lucruri făcând să curgă sângele și nu lacrimile dușmanilor. Probus avea totdeauna grijă de îmbrăcăminte și încălțăminte soldaților, protejându-i de abuzurile ofițerilor.

Toate acestea ar putea fi numite mani-

festări de militarism, dar în realitate era mai mult decât atât. Sistemul de succesiune instituit de Dioclețian încerca să excludă nu numai violența, dar și hazardul nașterii, iar edictul său «de pretiis» era destinat să ocrotească pe săraci. Probabil numai faptul că a domnit puțin l-a împiedicat pe idealistul Iulian să construiască în fiecare oraș case destinate să adăpostească pe săraci, pe bolnavi și pe străini. Valentinian și Valens au numit judecători care să apere poporul (368) și să protejeze pe țărani împotriva abuzurilor fiscale (370); pe lângă aceasta le-au cedat și din domeniile imperiale. Leon și Iustinian au protejat comunele rurale contra celor puternici, iar Tiberiu II s-a opus din răspunderi de vezi clasei dominante: «Peștele mare înghite pe cel mic». (După cum relatează Kedrenos, el considera că principiul acesta e valabil numai pentru un aquarium). Tiberiu se declara sclav al sceptrului și se angajase să nu-și pună puterea în slujba tiraniei, ci a dreptății. Timpurile erau deosebit de grele, totuși plăcerea de a omorî constituia o excepție, nu o regulă. Nu se poate vorbi de încultură și de brutalitate nici în cazul lui Maximus «princeps iuventutis», al lui Numerian și al lui Daia, și poate nici mai târziu, când ne referim la Iustinus I și mai ales la Fokas. Pe de o parte, cei cinci reprezentanți ai dinastiei Constantinilor, pe de altă parte Iulian, Procopius și Gratian (al cărui tată îl citește pe Vergilius și era pictor, discipol al lui Ausoniu), aveau la bază întreaga cultură a epocii lor. De altfel, Iustinian a fost caracterizat drept cel mai cult om al secolului său, iar Iustinus II și Tiberiu II nu au fost mai prejos.

Impresia generală că s-a realizat un «progres de la simpla conservare a vechii tradiții romane, spre o creație proprie determinativă» este evidentă și în domeniul religiei. Într-adevăr traco-ilirii încoronati s-au remarcat și aici prin reforme. Pe lângă moștenirea tracă elenizată se manifestau diverse culturi indigene închinute unor «mântuitori», de exemplu cultul «cavalerilor dunăreni», «traci» și cultul vechi și autohton al soarelui. Împărații traco-iliri au aspirat - și au reușit - să ridice cultul soarelui la rangul de religie de stat, destinată să salveze unitatea imperiului; coroanele lor erau împodobite cu raze. După «Genius Illyrici» preconizat de Decius, a urmat simbolismul solar al lui Regalian și Aurelian. S-a pretins că acesta

din urmă ar fi avut origini siriene, dar Eme-sa n-a fost un caz izolat; mama lui Aurelian a fost în patria sa o preoteasă înzestrată cu darul profetiei. Astfel trebuie interpretat și faptul că acest «Dominus et Deus» ridică soarele («Sol») la rangul de zeu suprem (la 25 decembrie 274 i-a dedicat un mare templu roman) și că a împodobit scuturile legionarilor cu simboluri solare. S-a afirmat apoi că Decius, din cauza atitudinii sale romane, a persecutat pe creștini, dar dacă ar fi trăit 60 de ani mai târziu, ar fi fost poate tentat să salveze imperiul din spirit de sacrificiu creștin. Nu mai puțin romană ne apare teologia tetrahidă a lui Dioclețian; biserica a păstrat diocesele și vicariatele sale. Izvoarele spun că mama lui Galerius, cea «superstitioasă», era o «deorum montium cultrix», originară din vechea Dacie. Ca și Galerius, Iulian, inspirându-se din cultul soarelui, moștenit de la strămoșii săi din Moesia, a creat o ierarhie păgână de preoți; s-a remarcat că mormântul său de la Tér-sus e separat doar de o cărare de cel al fanaticului Daia sau Daza, predecesorul său, a cărui credință se risipise, înainte de cea a lui Iulian Apostatul, ca o «nubecula peritura». Tatăl lui Constantin și însuși Constantin cel Mare au moștenit concepția aureliană; destul de târziu, dar cu mai multă forță, Constantin a combinat «vexillum» cu monograma lui Cristos. De la cultul soarelui a trecut la cultul creatorului soarelui. A inaugurat tipul imperial de concilii ecumenice, a înfăptuit ideea romană de a crea un oraș mondial creștin și a dat imperiului o aspirație de universalitate religioasă pe care n-o avusese înainte.

Creștinismul victorios a fost influențat de elemente ideologice contemporane, primind printre altele și câteva de origine tracă. S-ar putea cita operele de artă care îl înfățișează pe Cristos într-o manieră dionisiacă, sacrificând cerbi pe altarul din Rhesos, sau unele elemente de cult din Bendis preluate de Philomarianiți sau de Collyridiani. Aici e vorba însă de elemente de religie populară, străine de biserică și care probabil n-au fost impuse nici de Constantin nici de împărații ce i-au urmat. Se poate afirma că împărații au fost victimele, și nu autorii conflictelor dogmatice din sânul bisericii, făcând abstracție de arianismul lui Constantius II și al lui Valens - care s-a afirmat la conciliul de la Serdica (344), la cur-

tea imperială din Sirmium și la Germanii orientali convertiți - linia generală imperială rămâne athanasiană, ceea ce se explică prin necesitatea de a păstra unitatea imperiului. Istoricul protestant Harnack a remarcat că totalitarismul teodosian a fost opera unui om originar din Spania. Ideea încoronării împăraților orientali de către patriarhul de la Constantinopol este atribuită fie lui Marcian, fie lui Leon cel Mare; în orice caz, ea a fost instituționalizată de un împărat de origine tracă. Monophytismul oriental a putut să influențeze doar pe urmașii imediați ai lui Leon, care nu erau traci, ci înrudiți cu el prin căsătorie: isaurianul Zeno și Basiliskos; monophytismul s-a mai afirmat și sub Anastasius I și uneori a trebuit menajat pentru a nu se pierde provinciile orientale. Dar de la Iustinus I și până la Focas predomină

ortodoxismul. Ați putea spune că domnia lui Tiberius II n-a fost fanatică, ci tolerantă. Merita să fie reținut răspunsul caracteristic pe care l-ar fi dat unui patriarh intransigent: «De ce insiști ca să-i persecut pe creștini? Războaiele cu barbarii nu ne ajung?» Ortodoxia lui Iustinian a primit impulsuri importante de la călugării sciți din Dobrogea de azi. Leontinus, o rudă a generalului trac revoluționar Vitalian, care contribuise la educația religioasă a lui Iustinian, e autorul formulei: «Unus ex trinitate passum est carne». Un călugăr din Dobrogea ne-a lăsat o moștenire mai importantă decât consecințele confesionale ale «recuperatio imperii» ale lui Iustinian. E vorba de călugărul Dionysius Exiguus, creatorul cronologiei în care ne încadrăm până azi viața noastră cotidiană.

CĂDEREA ROMEI

Se împlinesc 1500 de ani de la căderea formală a Romei (476 Anno Domini, sau mai bine zis 1229 ab Urbe condita). Cu acest eveniment se sfârșește și Imperiul Roman de Apus, *România Primă*, trecută prin faza regală, republicană și imperială. Ca imperiu, cea dintâi Românie devenise atât de întinsă, încât nu mai putea fi administrată dintr-o singură capitală, ci au fost necesare două: Roma și «Roma nouă», cum s-a mai numit Bizanțul rebotezat Constantinopol de la 1083/330 a cunoscut perioada de maximă întindere sub Traian, care a integrat nu numai pe ultimii Traci din nordul Dunării, dar și alte neamuri și țări, ca Armenia, Mesopotamia și capitala Partilor rămași neînvinși. Cu toate cele două concesiuni de cetățenie făcute de Domițian și apoi de Caracală (în 212), în urma crizei economice din sec. al III-lea și a revoltelor continue urmate de invazii, Imperiul Roman a fost împărțit între doi cezari și apoi doi augusti, care domneau împreună, fiecare cu atribuții proprii asupra unui teritoriu bine determinat. S-a creat astfel o a doua Românie, care a ajuns să predomină asupra celei dintâi, s-o apere și să numească pe ultimii săi împărați.

Dintre tentativele de reunificare a imperiului, datorate împăraților orientali, menționăm pe aceea a lui Teodosiu Spaniolul la 1147/394, și mai ales pe aceea a lui Iustinian, ultima contribuție politică a Tracilor romanizați. Dar diviziunea netă, făcută tot de Teodosiu înaintea morții sale, la 1148/395, între fiii săi Arcadius și Honorius a prins rădăcini adânci. Pe de altă parte, pierderile continue de teritorii în Occident și instalarea unor regate germanice în spațiul său, au redus la foarte puțin fosta Românie prima.

Toate eforturile celor 40 de împărați traco-iliri de a salva imperiul în care se integraseră cu desăvârșire nu au făcut decât să prelungească agonia unui organism care pe plan economic nu mai funcționa. Economia antică, bazată pe sclavagism și proletari, liberi și coloni, a cărei ultimă expresie a fost Roma, nu corespundea noilor situații și era fatal să ducă la o totală prăbușire. La aceste motive se mai adaugă și noua concepție de viață introdusă de creștinism, decădereă moravurilor, cruzimea țăranilor, invaziile triburilor nordice și jafurile acestora, care au distrus Imperiul și capitala sa.

În 1154/401 Italia e invadată de Goții lui Alaric. Generalul Stilicon îi oprește în diferi-

te bătălii și îi împinge în Iliria. Dar în 1161/408 Alaric reia ofensiva și se îndreaptă spre Roma. În anul fatal 1163/410 se întâmplă cea mai de necrezut aventură: Roma, teroarea lumii antice, e jefuită de trei ori, așa cum niciodată nu mai fusese prădată după intrarea Galilor și faimoasa poveste cu găștele care i-au deșteptat pe ostașii apărători ai Capitoliului. Dar dacă atunci porțile Romei au fost închise de apărătorii săi, de data aceasta tocmai sclavii din cetate le-au deschis în fața trupelor gotice, la care s-au adăugat pe drum 40.000 de sclavi din toată Italia. Se știe dintotdeauna că sunt mai puțin periculoși inamicii externi decât cei interni, în cazul nostru proletariatul care se formează atunci când condițiile economice lasă de dorit.

Efectele morale au fost teribile. Lumea întreagă a rămas înmărmurită. Roma care distrusese alte cetăți învinse, cum a fost Cartagina și, ultima, Sarmizegetusa, și stăpânise timp de 800 de ani apele Mediteranei a fost ocupată și jefuită ca orice oraș de provincie. Ca urmare prestigiul ei a scăzut și nu mai impunea teamă nimănui.

Au urmat mai târziu vandalii lui Genserich, care intră în Roma în anul 1208/455, dar asemenea evenimente devin simple fapte diverse, căci primul mare șoc de la 1163/410 trecuse și opinia publică se obișnuise cu noua situație.

După ce jubilase la căderea ultimului stat tracic, Dacia, care adusese prada acestei țări atât de mănoase, ce acumulasese aur din minele sale și devize din comerțul de export, totdeauna activ, Roma ajunge să fie ea jefuită sistematic. Între cele două date istorice trecuseră 302 ani. Ce răsturnare de forțe în trei secole! Ce dată fatală înfrângerea de la Adrianopole (1131/378) a lui Valens, fratele lui Valentinianus! Într-adevăr, cu această dată începe adevărata migrație a popoarelor. De altfel odată cu împărțirea definitivă a Imperiului între Arcadius și Honorius, acesta din urmă își retrage curtea sa la Ravenna, iar Roma rămâne un fel de reședință administrativă și de vară.

Imperiul roman de Răsărit avea să se mențină încă 1000 de ani. Leon cel Mare, care domnește între 1210 și 1228 ab Urbe condita e acela care numește pe împărații legitimi de la Roma, și anume: Procopius, Anthemius, cumnatul său Valentinianus al

III-lea, ginerele său, iar apoi pe Nepos, guvernatorul Dalmației. La moartea împăratului Leon izbucnește un conflict între urmașii săi Zenon și Basiliscos. De această situație profită generalul originar din Pannonia, Ortes, care face să fie proclamat împărat fiul său foarte tânăr Romulus, devenit Augustulus, ultimul împărat al Romei.

Nevoia de ostași îl aduce pe Odoacru și pe oamenii săi în serviciul imperiului. Acesta însă pretinde o treime din pământurile Italiei. Întrucât guvernatorul Imperiului de Apus (în numele împăratului) nu satisface această cerere, drept răspuns Odoacru îl ucide, iar pe Romulus Augustulus îl detronizează alungându-l din Roma. Asumându-și titlul de rege al Gotilor din Italia, cere apoi împăratului Zenon să nu mai numească alt împărat la Roma, și dându-i calitatea de patrician roman să lase în seama sa administrația Imperiului de Apus. Odoacru avea titlul de *magister militum* al Imperiului, dar Zenon îl înlocuiește cu un alt got, pe nume Teodoric. Acesta poartă mai multe bătălii împotriva lui Odoacru: la Verona în 489, la Adda în 490 și la Ravenna în 492, unde Odoacru se predă, dar e ucis împreună cu fiul și soția sa. Așa a sfârșit și acela care făcuse să cadă Roma.

Au trecut de atunci 1500 de ani și Roma a reînviat, dar în altă calitate și cu alte funcții. Se zice că atunci când va pieri Roma, va pieri lumea. De la căderea Sarmizegetusei supusă de armele Romei au trecut 1870 de ani. S-a gândit oare cineva să facă să reînvie Sarmizegetusa? Astăzi când se înalță atâtea orașe noi, de ce oare nu s-ar reconstrui și Capitala Daciei, simbol al unității, al permanenței și al puterii pe care o dă istoria multimilenară. Abandonată, azi încă fără numele său adevărat, așteaptă de la fiii săi de astăzi reînvierea cuvenită din propria-i cenușă istorică, așa după cum Roma, după 1500 de ani, a reînviat la o nouă viață.

J. C. Drăgan

INTERPRETAREA ISTORIEI

În cadrul reuniunilor literar-istorice ale Cenuclului «Titu Maiorescu» din București, Secția de tracologie, în ziua de 9 iulie a.c., au fost prezentate o serie de expuneri în legătură cu dreptul, arta, muzica, religia, limba și istoria Tracilor.

A participat un numeros public, membri ai Asociației juriștilor și unii juriști invitați din Elveția, Germania și Italia, aflați ocazional în țară.

Introducerea doctă a fost pronunțată cu voce plăcută de către președintele cenuclului Josif Gabriel Chiuzbăian de la masa prezidențială, unde luaseră loc fostul președinte al asociației, Emil Nucleșcu, președintele de onoare al secției de tracologie Josif Constantin Drăgan, profesorul universitar de astronomie și geologie Ștefan Airinei, un general pensionar, iubitor de istorie, artista Mariella Petrescu, avocatul Belcin și Adrian Brudariu, fost decan al baroului din Timișoara.

Expunerile au început cu relatarea profesorului Ștefan Airinei asupra noilor metode de cercetare geologică și arheologică, atât de utile istoriei, așa cum au dovedit-o cu prisosință descoperirile din ultima vreme.

A urmat conferința, expusă în mod liber, a d-lui Josif Constantin Drăgan: Interpretarea istoriei Tracilor. D-Sa a început prin a arăta că nici un neam nu a fost mai nedreptățit decât Tracii în istoria lor multimilenară. Legați de ideea «Romei mame» și de numele de *Român* istoricii noștri s-au limitat să vorbească pe scurt de învingerea Dacilor și de amestecul văduvelor acestora cu Romanii veniți din tot Imperiul, amestec din care s-a născut un nou popor, Românii. Cuprins în imperiu până în anul 270, când a fost abandonat de administrația și de trupele romane, poporul acesta rămâne expus invaziilor și este dat uitării timp de o mie de ani, ca să reapară în istorie organizat în Vlahiile din sudul Dunării și în cele trei principate românești din nordul fluviului. Conform aceluiași istorici, întemeierea acestora din

urmă, acum aproximativ 750 de ani, marchează începutul istoriei poporului român.

Față de această concepție tradițională - a arătat în continuare dl J.C.Drăgan - e necesară o nouă interpretare a trecutului, făcând nu atât *istoria statului*, care nu a fost unul singur, și nici a *unui singur trib trac*, acela al Geto-Dacilor, ci *istoria Neamului Tracilor*, alcătuit dintr-o sută și mai bine de triburi, răspândite pe o arie extrem de vastă ce cuprinde leagănul lor Dacia, dar și Pannonia, Italia, Peninsula Hemus și Anatolia. Grecii sau Elenii (cum s-au numit Aheii și Dorienii) ca și Italicii cu patru componente trace, sunt de fapt tot Traci. Refăcând istoria Tracilor de la adevăratele ei origini, adică de la începuturile neoliticului, de la nașterea omului de la Cucuteni și a «Gânditorului» de la Hamangia, vedem că ea însumează o vechime de 7500 de ani. Informațiile istorice ne furnizează convingerea că, în timpul Imperiului Roman, numărul Tracilor ajunsese la impresionanta cifră de două milioane și jumătate. Legați de pământul care i-a zămislit, ei nu-l părăsesc în fața unor cete de năvălitori, care nu puteau fi decât de ordinul zecilor de mii. Ei au venit și au revenit ca să prade bogățiile acestor locuri, reușind să-și instaureze aici «stăpânirea» lor formală de dijmă.

Mileniul de așa-zisă beznă de care se

vorbesc în legătură cu istoria Românilor între secolele al II-lea și al XII-lea este de fapt mileniul *imperial* al Tracilor, care au dat nu mai puțin de 40 de împărați, sfinți și scriitori de seamă ca Dacius, Casian, Dionisie Smeritul sau Petrus de Dacia. Legătura cu imperiul roman, în care au fost integrați aproape toți Tracii nu a încetat niciodată, ci a fost menținută pe plan economic, comercial și moral; se poate vorbi și de menținerea unei legături politice, dacă tinem seama de protecția simbolică exercitată de Împărat, devenit Basileus și protector al Bisericii.

Despre aceeași populație se poate spune că erau «Traci deveniți cetățeni romani» și în același timp «Români». Între cele două denumiri nu există contradicție și nici incompatibilitate, fiind vorba de niște fii ai Romei care erau și frați ai Tracilor din Italia toată. Legătura cu Roma nu se taie, ci dimpotrivă se întărește. Dobândirea calității de cetățeni români duce la formarea unei conștiințe și a unei misiuni noi: aceea de succesori legitimi ai Imperiului Roman. Acesta, după împărțirea sa în două, după destrămarea celui Occidental (476, căderea Romei) și a celui Oriental (1453, căderea Constantinopolului), a continuat sub forma Principatelor și a Republicii Române, care poate fi numită și *a treia Românie*, ca singura parte a imperiului care a mai păstrat numele Romei, și unde oamenii își spun până azi «Romani», la fel ca și cei din regiunea Ravennei, care în dialect se numește Rumania.

Conferința a fost foarte aplaudată și a creat o atmosferă de entuziasm, fiind remarcată în deosebi concepția nouă, revoluționară, a «mileniului imperial», care umple golul de 1000 de ani, în genere ignorat de interpretarea comună.

A urmat intervenția juristului Bolintineanu despre concepția singulară a proprietății la Traci, cu totul diferită de «zadruga» slăvă.

Profesorul muzicolog Pop a făcut apoi o foarte atrăgătoare sinteză asupra muzicii la Traci cu cele cinci tonuri de bază întregi și tonalitățile ei atât de moderne și atât de bine conservate în muzica populară, adevărată arhivă-muzeu a trecutului nostru.

Juristul Nicu Filip s-a ocupat în stilul său cunoscut, de limbajul simbolic al obiectelor clasice, sculptate în forme deosebite, continuând tradiții străvechi cu semnificații

mitologice. (La exemplificări a insistat asupra a două taçămuri de lemn).

Dl. Belfcin, în domeniul limbajului, și dl. Iordache Moldoveanu au adus completări la cunoștințele despre Traci, după care dl. Adrian Brudariu a făcut o incursiune în trecutul recent al istoriografiei noastre, ocupându-se de interpretările unor minoritari ca Roller și alții de tristă amintire.

Fermecătoarea actriță Mariella Petrescu a delectat, ca întotdeauna, publicul, prin prezența și vocea sa, interpretând câteva poezii potrivite cu subiectele în discuție.

Cine a schimbat atmosfera la urmă a fost însă Daniel Cruțeru, al cărui nume anterior nu-l cunoaștem, un fel de mini-Roller sau poate chiar fiul său spiritual. Făcând aprecieri diverse și opuse, a propus o nouă metodologie: pregătirea în scris a tuturor conferințelor și intervențiilor destinate Cenaclului și supunerea lor prealabilă unui comitet special pentru triere și aprobare, pentru ca nimeni să nu mai aibă voie să vorbească liber.

Reacționând prompt și interpretând sentimentele întregului public, a luat cuvântul doamna Cella Delavrancea, care a spus: «Tânărul acesta neștiutor și fără experiență să tacă! Nu mai vrem să fim puși din nou sub papuc... istoric!»

Dată fiind calitatea de «auto-invitat» a ultimului vorbitor, președintele J.G. Chiuzbăian s-a ridicat și, acoperind vocea doamnei cu atâta nume literar-istoric românesc, a încercat să explice mai bine ceea ce voia să spună Daniel Cruțeru și, judecând fără togă, în încheiere a dat dreptate tuturor!

Temele tracologice tratate de Cenaclu se încadrează în atmosfera pregătitoare a celui de-al doilea Congres Mondial de Tracologie și sunt înscrise și în programul preocupărilor P.C.R.

La această Masă Rotundă se anunțase și participarea Președintelui Academiei Române, profesorul dr. Theodor Burghel, care s-a scuzat, apoi, în scris pentru absență, fiind chemat pentru 24 de ore la stațiunea Neptun.

În timpul conferinței sale dl. J.C. Drăgan a adus elogii profesorului Ion Popescu-Puțuri pentru opera ce desfășoară cu abnegație și curaj, publicând documente istorice de mare importanță națională în revista «Mazagin Istoric» și în «Anale».

Un participant